

Eamiálbmotgielaid gáhttema ii oaččošii čatnat virggálaš stáhtusii eamiálbmotvuodas

Mii ovttastahtá čuovvovaš suomagielat sániid: ”kenguru”, ”tatuointi” ja ”kiihtyä”? Sániid ovttastahtá dat, ahte daid ruohttasat leat nu gohčoduvvon eamiálbmotgielain. ”Kenguru” boahťá ovttá Austráalia aboriginálagielas, ”tatuointi” polynesiálaš gielas ja ”kiihtyä” sáme gielas.

Sáhtášii govahallat, ahte máilmmi eamiálbmotgielat leat unna ja eksotálaš giellajoavku máilmmi gielaid joavkkus. Duohtavuodas eamiálbmotgielat leat eanetlogus buot daid gielaid joavkkus, mat hállonuvvojit dálá áiggis. Gielladutkiid mielde máilmmis hállonuvvojit 6 000–7 000 giela. Ovttastuvvan Našuvdna (ON) lea árvoštallan, ahte dálá gielain juoba 4 000 livčče eamiálbmotgielat.

Jus dát logut dollet deaivása dahje čujuhit rivttes guvlu, eamiálbmotgielat ovdastit eanetlogu máilmmi gielaid diversitehtas.

Gielaid diversitehtta lea goit jámma áitatvuložin. Lea jáhkkimis, ahte gielaid jápmin lassána issorasat dán jahkečuodi áigge. ON lea cealkán, ahte lea vejolaš, ahte bealli máilmmi gielain livčče oalát jávkan, go joavdit jahkái 2100. Gielaid jápmin čuozašii eandalii eamiálbmotgielaide ja daid báikkálaš suopmaniidda. Oanehaččat daddjon: mii eallit áigodagas, mas duođaštít dan, go gielat jádDET.

Brihttalaš gielladutki David Crystala mielde juohke nuppi vahkus okta eamiálbmotgiella játtášii. Dan áitaga dihtii, mii čuohcá eamiálbmotgielaide, ON oamástii jagi 2019 máilmmi riikkaidgaskkasá eamiálbmotgielaid jahkin ja 2022–2032 eamiálbmotgielaid logijahkin. Dáin symbolalaš doaimmaid ulbmil lea giddet fuobmášumi namalassii eamiálbmotgielaide, main eanetlohku lea áitojuvvon.

Mii dasto lea eamiálbmotgiella (eangasgillii *indigenous language*)? Eamiálbmotgiellan oaivvilduvvo oktageardánit giella, man hállá soames eamiálbmot. Eamiálbmotgielaid gáhtten ii goit oaččošii leat čadnon eiseválddiid virggálaš meroštallamiidda eamiálbmotvuodas. Jus ná jurddašuvvo, áitatvuloš gielaid gáhttenbargu gillá das, ahte politihkalaš sivat vuoruhuvvojit. Ovdamearkka dihtii Davvi-Eurohpa

sápmelaččat leat juridihkalaččat áidna eamiálbmot Eurohpa uniovnna guovllus. Oaivvildago dat, ahte eamiálbmotgielaid logijagi fuobmášumi galggašii ráddjet dušše sáme gielaide?

Ieš navddán, ahte eamiálbmotgielaid temalogijagi galggašii smiehttat viidát. Galggašii baicce jearrat: mat leat áitatvuloš gielat Eurohpas, dakkárat, mat leat hállonuvvon dihto guovlluin duháhiid dahje čuđiid jagiid?

Vuosttamuzžan millii boahťá baskigiella, mii hállonuvvo Baskieatnamis Davvi-Espánjas ja Oarjemátta-Fránskkas. Baskigiella gullá nu gohčoduvvon isoláhttagielaide, mii oaivvilda dan, ahte dasa eai leat gávdnon fuolkegielat.

Suopmelaš geahččanguovllus lágásotge ovdamearkkat gávdnojit Suomas hállon anáraš, davvisáme- ja nuortalašgiela lassín. Sávašin, ahte ON:a eamiálbmotgielaid temalogijagi áigge giddešeimmet eanet fuobmášumi Suoma gárjillaš- ja románagiela gáhttemii, mii sáhtášii buktit deattu dasa, ahte resurssat gávdnošedje eambo dán guovtti giela ealáskahttimii.

Go Suomas johtá máddelii, ránnjáriikkas Estteeatnamis setot ja vōrut ohcalit gielaidasaset virggálaš dovddástusa seamma lāhkai go latgállagiela hállit Latvia nuortabealde.

Geográfalaččat Suomas ii nappo dárbbasivččii oba guhkásge vuolgit, go juo fáhttet miellagiddevaš giella-dáistalemiid Davvi-Eurohpas. Eurohpa Uniovna olggobealde fas ovdamearkka dihtii movttiidahtti giellabargu dahkkojuvvo kelttalaš gielaid birra. Nuppiin sániid daddjon: juo Eurohpa dásis gávdnojit mánggat miellagiddevaš giellaaláskahtindáistalemit, muhto eat fáhtte daid, jus gáržžet smiehttat eamiálbmotgielaid oktavuodas dušše áitatvuloš sámegielaid.

Fuolakeahtta das, mii olmmoš-joavku meroštallojuvvo eamiálbmogin, 'eamiálbmotgielat' doahpaga galggašii jurddašuvvot viidásot. Seamma guvlui ávžžuha smiehttat Islánda universitehta Vigdís máilmmielaid guovddáza jodiheadji Sebastian Drude. Čállostitis "Indigenous Languages" (Multilingual Month -blogga, 02/2019) Drude ávžžuha doarjut buot áitatvuloš gielaid beroškeahtta daid virggálaš stáhtusiin ("eamiálbmotgielat", "vehádatgielat", "virggálaš giella" jna.)

Dákkár viides miellaguoddu gielaid ektui livčče buohkaide ovdun, jus duođaid háliidit gáhttet gielaid diversitehta. Ain juo iežan sávaldat livčče, ahte fargga johtui vuolgi eamiálbmotgielaid logijagi áigge oahpašin eanet iežamet eananoasi gielalaš riggodagas

sihke dain árgabeaivválaš vugiin, mainna giellaaktivistat ealáskahttet máttuideaset gielaid.

Biennaš-Jon Jovna Piera Helga lea bajásšaddan Deanuleagis Savvonis. Son lea diktačáli ja teologa, guhte bargá Helssega universitehtas nákkosgirjji sámeteologiiijas. Son lea bargan maid doaimmaheaddjin ja Sukukansojen ystävät -searvvis.

Alkuperäiskansakielten suojelu ei saisi olla sidoksissa viralliseen statukseen "alkuperäisyydestä"

Mitä yhteistä on seuraavilla sanoilla: "kenguru", "tatuointi" ja "kiihtyä"? Sanoja yhdistää se, että niiden alkuperä on niin sanotuissa alkuperäiskansakielissä. "Kenguru" on omaksuttu yhdestä Australian monesta aboriginaalikielystä, "tatuointi" polynesianlaisesta kielestä ja "kiihtyä" saamelaiskielystä.

Voisi kuvitella, että maailman alkuperäiskansakielet tuovat pienen ja eksoottisen lisänsä maailman kielten joukkoon. Todellisuudessa alkuperäiskansakielet muodostavat huomattavan enemmistön kaikista maailmalla tälläkin hetkellä puhuttavista kielistä, joita kielitie-

teilijät arvioivat olevan 6 000–7 000. YK:n arvioiden mukaan alkuperäiskansakieliiä tästä joukosta olisi peräti 4 000.

Mikäli nämä – suuntaa antavat – karkeat arviot pitävät paikkansa, alkuperäiskansakielet muodostavat huomattavan osan maailman kielten monimuotoisuudesta.

Kielellinen monimuotoisuus on kuitenkin jatkuvasti uhattuna. Kielten kuolemisen ennustetaan kiihtyvän kuluvan vuosisadan aikana. YK on arvioinut, että vuosisadan loppuun mennessä, vuonna 2100, puolet maailman kaikista kielistä olisi kadonnut. Kato kohdistuisi ennen kaikkea alkuperäiskansakielisiin ja niiden lukuisiin paikallisiin murteisiin. Kärjistäen: elämme kiihtyvää kielten kuolemissen vuosisataa.

Brittiläinen kielitieteilijä David Crystal on arvioinut yhden alkuperäiskansakielen sammuvan joka toinen viikko. Alkuperäiskansakielisiin kohdistuvan uhan vuoksi YK julisti vuoden 2019 maailman kansainväliseksi alkuperäiskansakielten vuodeksi ja vuosikymmenen 2022–2032 alkuperäiskansakielten vuosikymmeneksi. Näillä symbolisilla eleillä YK haluaa ohjata huomiota alkuperäiskansakielisiin, joista suurin osa on uhattuna.

Alkuperäiskansakielellä (englanniksi *indigenous language*) tarkoitetaan

alkuperäiskansan puhumaa kieltä. Alkuperäiskansakielten suojele ei kuitenkaan saisi olla riippuvainen valtioiden virallisista alkuperäisyyden määrittelyistä, muuten uhanalaisten kielten suojele vaarantuu poliittisista syistä. Esimerkiksi Pohjois-Euroopan saamelaiset ovat juridisesti ainoa alkuperäiskansa Euroopan unionin alueella. Tarkoittaako tämä sitä, että alkuperäiskansakielten vuosikymmenen huomio EU:n alueella tulisi kohdentaa ainoastaan yhdeksään puhuttavaan ja uhanalaiseen saamelaiskieleen?

Mielestäni näin ei missään nimessä saisi käydä. Olisi pikemmin laajemmin kysyttävä: mitkä ovat Euroopan alueella puhuttavia uhanalaisia kieliä, joita on jollain tietyllä alueella puhuttu vuosikymmeniä tai -satoja?

Ensimmäisenä mieleen tulee baskin kieli, jota puhutaan Baskimaalla Pohjois-Espanjassa ja Lounais-Ranskassa. Baskin kieli muodostaa oman isolaattikielensä, mikä tarkoittaa sitä, että sukulaiskieliä baskille ei tunneta.

Suomalaisesta perspektiivistä katsoen lähempiä esimerkkejä löytyy Suomessa puhuttavien inarin-, koltan- ja pohjoissaamen lisäksi. Alkuperäiskansa vuosikymmenellä soisi kotoperäistämme romanin ja karjalan kielten saavan myös lisähuomiota ja sitä kautta tietenkin resursseja näiden kielten

elvyttämiselle.

Kun Suomesta jatketaan etelämmäksi, naapurimaassamme Virossa puolestaan setot ja vörot kaipaavat kielillensä valtiollista tunnustusta, samoin latgallin puhujat Latvian itäosassa. Maantieteellisesti Suomesta ei siis tarvitse edes kovin kauaksi mennä, kun törmäämme jo useisiin kiinnostaviin pohjoiseurooppalaisiin kielitaistoihin. Mainittakoon, että EU:n ulkopuolella, Isossa-Britanniassa, tehdään paraikaa erittäin mielenkiintoista kielenelvytystyötä kelttiläisten kielten parissa.

Riippumatta siitä, mikä ihmisryhmä määrittellään alkuperäiskansaksi, alkuperäiskansakielet tulisi ymmärtää pikemmin laajemmin kuin poissulkien. Samaan kannustaa Islannin yliopiston Vigdís maailmankielten keskuksen johtaja Sebastian Drude. Kirjoituksessaan ”Indigenous Languages” (Multilingual Month -blogi, 02/2019) Drude kehottaa suuntaamaan huomion kaikkiin niihin kieliin, jotka ylipäättänsä ovat uhanalaisia riippumatta niiden virallisista statuksista (”alkuperäiskansakieli”, ”vähemmistökieli”, ”virallinen kieli” jne.)

Tämä olisi kaikkien etu, jos kielten monimuotoisuutta aidosti halutaan tukea. Ainakin omana toiveenani olisi, että alkavalla vuosikymmenellä oppisin enemmän oman maanosamme kielelli-

sestä rikkaudesta ja niistä arkipäiväisistä keinoista, joita kieliaktivistit ympäri Eurooppaa tekevät säilyttääkseen esivanhempiansa kielen.

Helga West, saamelaiselta nimeltään **Biennaš-Jon Jovna Piera Helga**, on Utsjoen Tenojokilaaksosta kotoisin oleva runoilija ja teologi, joka työskentelee Helsingin yliopistossa saamelaisteologian alaan kuuluvan väitöskirjansa parissa. West on työskennellyt toimittajana ja ollut aktiivinen Sukukansojen ystävät -yhdistyksessä.